

Karczmarczuk, Roman

"Ignacy Domeyko. Litwa - Francja - Chile", Zbigniew Wójcik, Warszawa-Wrocław 1995 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 42/1, 149-152

1997

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbigniew W ó j c i k : *Ignacy Domeyko. Litwa – Francja – Chile*. Warszawa-Wrocław 1995 Polskie Towarzystwo Ludoznawcze oraz Stowarzyszenie »Wspólnota Polska«, 636 s., ilustr. w tekście 256.

Seria wyd. „Biblioteka Zesłańca”.

Zasługi Ignacego Domeyki dla nauki, gospodarki i kultury Chile były tak wielkie, że po dziś dzień budzą ogromne zainteresowanie i są przedmiotem badań wielu historyków nauki nie tylko w Polsce, lecz również w dalekiej Ameryce Łacińskiej.

W okresie dwudziestolecia naszej niepodległości nie zajmowano się zbytnio nim i dopiero po drugiej wojnie światowej zaczęto mu splancać należny dług wdzięczności. Spośród licznych publikacji przybliżających społeczeństwu tego zasłużonego Polaka wysuwa się na czoło książka nestora naszej geografii prof. Anieli Chałubińskiej pt. *Ignacy Domeyko i jego wkład do geografii Polski* (1969) oraz dr Anieli Szwejczerowej – *Ignacy Domeyko* (1975). Na uwagę zasługują też takie artykuły prof. Marii Paradowskiej, jak *Badania Ignacego Domeyki nad kulturą Araukanów* (1974), *Kraj niezależnych Araukanów – Chile* (1984) i *Wkład Polaków do rozwoju Ameryki Łacińskiej* (1992).

Ukazały się również różne prace Ignacego Domeyki, w sumie dwadzieścia dwie pozycje, m.in. *Moje podróże* – przygotowane do druku i opatrzone przedmową oraz przypisami przez dr E.H. Nieciową (1963), jak też *Araukania i jej mieszkańcy*, pod redakcją naukową M. Paradowskiej i A. Krzanowskiego (1992).

Można jeszcze przypomnieć, że w dzielnicy warszawskiej Grochów jedna ulica otrzymała nazwę Ignacego Domeyki, natomiast daremne były próby ambasady chilijskiej, aby skwer przy ulicy Morszyńskiej nosił miano Santiago de Chile, gdzie zamierzano ufundować pomnik naszemu rodakowi.

Jako ciekawostkę warto podać, iż niedawno w Wilnie wyryto na tablicy marmurowej w krużganku dawnej uczelni nazwisko Ignacego Domeyki, a jego portret widnieje na fresku w księgarni akademickiej obok czołowych wychowanków Uniwersytetu.

O dowodzie pamięci i poważania polskiego badacza świadczą nadto dwie uroczystości uniwersyteckie, które miały miejsce w salach Pałacu Kazimierzowskiego w Warszawie. Oprócz przedstawicieli naszego świata kultury brali w nich udział delegaci korpusu dyplomatycznego krajów latynoamerykańskich oraz iberyjskich. Pierwsza sesja odbyła się w 1992 r. i dotyczyła nowej edycji – w polskiej i hiszpańskiej wersji językowej – książki Domeyki z 1845 r. *Araukania i jej mieszkańcy*. W rok później podczas drugiego posiedzenia rektor Uniwersytetu Warszawskiego profesor Andrzej Kajetan Wróblewski wręczył ambasadorowi Republiki Chile w Polsce doktorowi Maximo Lira Alcayaga popiersie Ignacego Domeyki wykonane z brązu przez artystę rzeźbiarza Teresę Brzósiewicz. Był to dar dla Uniwersytetu Chilijskiego w Santiago de Chile.

Mimo tych obiecujących dokonań dotychczas brak było w naszym piśmiennictwie fachowym pełnej i nowoczesnej biografii tak wielce zasłużonego rodaka. Dlatego z tym większym zadowoleniem należy powitać prezentowane dzieło prof. Zbigniewa Wójcika, geologa i wybitnego historyka nauki w Muzeum Ziemi PAN w Warszawie. Posiada on na swym koncie naukowym ogromną ilość doskonałych publikacji. Wystarczy wspomnieć o dwóch bardzo wysoko ocenionych monografiach – *Aleksander Czekanowski* (1982) i *Jan Czerski* (1986), które w rekordowym czasie zniknęły z witryn sklepowych i dlatego wymagają wznowienia.

Ignacym Domeyką autor zajmuje się już od dłuższego czasu o czym świadczą następujące prace: *Ignacy Domeyko (1802–1898)*, „Mineralogia Polonica”, vol. 19, 1988; *Ignacy Domeyko w latach studiów w Uniwersytecie Wileńskim*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Sec. B, vol. 44/45, 1989–1990; *Ignacy Domeyko. Zarys biografii w latach 1802–1831*, „Prace Muzeum Ziemi”, z. 42, 1993 oraz *Promocja książki I. Domeyki o Araukanach*, „Przegląd Geologiczny”, R. 41, 1993.

Omawiana obecnie książka została napisana już dziesięć lat temu i miała ukazać się staraniem Wydawnictwa Lubelskiego, lecz ta zasłużona oficyna wydawnicza zbankrutowała po roku 1989. Najgorsze było jednak to, że maszynopis wraz z ilustracjami zaginął, a odtworzenie go wymagało wiele trudu. W poczuciu sumienności autor pragnął wyjechać do Chile celem poznania materiałów zawartych w tamtejszych zbiorach, a ponadto skorzystać z bogatych zasobów bibliotek niemieckich, francuskich i białoruskich. Zamiar ten nie powiódł się, ale zarysowały się inne możliwości w związku z niedawno bardziej otwartym dostępem do archiwów litewskich. Ta obiecująca zmiana pozwoliła mu na penetrację ich wnętrza i znalezienie dwóch rozprawek filomackich Domeyki oraz protokołu przewodu magisterskiego na Uniwersytecie Wileńskim z roku 1822, jak również własnoręcznego zeznania Ignacego Domeyki złożonego przed komisją kierownika tajnej policji Nikołaja N. Nowosilcowa w latach 1823–1824.

Cenną pomoc okazał też ambasador Rzeczypospolitej w Chile prof. Zdzisław Jan Ryn, który przesłał wiele biograficznych wiadomości o Domeyce łącznie z pokaznym zestawem ilustracji.

Uzupełniona w ten sposób książka zyskała poważnie na wartości. Składa się ona z trzech części obejmujących w sumie jedenaście dość znacznie rozbudowanych rozdziałów. Część pierwsza zatytułowana *Litwa* zawiera 177 stron i wprowadza czytelnika w środowisko życia naszego bohatera. Poznajemy drzewo genealogiczne Domeyków (gałąź polska), atmosferę panującą na Uniwersytecie Wileńskim podczas studiów Domeyki, świat filomatów i filaretów, a ponadto otrzymujemy informacje o prześladowaniach ich przedstawicieli przez władze carskie.

Część druga pt. *Francja* liczy 75 stron i dotyczy wyjazdu Ignacego Domeyki oraz jego studiów w tamtejszej Szkole Górniczej – École des Mines – gdzie

otrzymał tytuł inżyniera górniczego. Są tam poruszone również niektóre problemy Wielkiej Emigracji.

W części trzeciej, najobszerniejszej (257 stron), przedstawiono szczegółowo okres życia, działalność naukową i osiągnięcia polskiego uczonego w Republice Chile. Oprócz prowadzonych badań terenowych i licznych podróży opracował on reformę uniwersytetu w Santiago de Chile, gdzie w latach 1867–1883 sprawował funkcję rektora.

Jak wielkim cieszył się tam uznaniem świadczy fakt, iż w 1848 r. otrzymał od sejmku chilijskiego obywatelstwo honorowe.

Opracowując tę interesującą biografię autor oparł się przede wszystkim na pamiętniku i listach Polaka. Omówił jego zdobycze na polu nauki i techniki i wzbogacił tekst niektórymi spostrzeżeniami etnograficznymi Domeyki oraz drugim rozdziałem książki *Araukania i jej mieszkańcy*. Ułatwi to czytelnikom zrozumienie doniosłości dokonań naszego rodaka.

Cenne uzupełnienie książki stanowią liczne ilustracje obejmujące w sumie 256 pozycji. Możemy na nich ujrzeć najbardziej wartościowe zabytki architektury Wilna i dalszych okolic, piękną rysunkową podobiznę Biblioteki Polskiej w Paryżu i różne fragmenty krajobrazów z Chile. Ponadto dostrzegamy fotografie wybitnych przedstawicieli nauki i kultury, m.in. Adama Mickiewicza, Joachima Lelewela, Wincentego Pola, Tomasza Zana, Adama Czartoryskiego i wielu innych. Są tam też strony tytułowe prac Domeyki oraz zdjęcia członków jego kilkupokoleniowej rodziny.

Na uwagę zasługują ponadto aneksy zawierające m.in. dwa listy Ignacego Domeyki do działacza emigracyjnego Henryka Kałusowskiego, jeden do Józefa Ignacego Kraszewskiego oraz dwa do pisarza i dziennikarza Adama Pługa (prawdziwe nazwisko Antoni Pietkiewicz).

Nie bez znaczenia są również starannie dobrane mapy przedstawiające podróże Domeyki w latach 1838–1889, topografię południowo-wschodniej Nowogródziny, wycinek mapy dawnej Polski z atlasu Wojciecha Chrzanowskiego wydanego w 1859 r. w Paryżu, mapę południowej części Chile z pierwszej połowy XIX w. oraz mapę Araukanii z 1845 r. Ułatwiają one w znacznej mierze lepsze zapamiętanie różnych szczegółów.

W spisie literatury uwzględniono 204 publikacje o Domeyce i 22 jego prace.

Ta wspaniała monografia nie ma sobie równych w zobrazowaniu zasług naszego znamienitego rodaka, którego szlachetne imię jest wymawiane z największą czcią i szacunkiem w Chile. Podczas jej studiowania przesuwały się przed naszymi oczyma krajobrazy ziem północno-wschodnich rubieży Rzeczypospolitej. Kroczyliśmy śladami filomatów i filaretów podziwiając ich determinację i wytrwałość w walce o odzyskanie niepodległości mimo fali aresztowań i zsyłek w głąb carskiego imperium. Wśród nich Ignacy Domeyko, przyjaciel Adama Mickiewicza, widnieje w aureoli sławy nie tylko jako jeden z najlepszych synów

umęczonego Narodu, lecz również ten, który swymi osiągnięciami naukowymi rozśławił imię Polski w świecie.

Podobnie jak w pracach o Czekanowskim i Czerskim profesor Zbigniew Wójcik potrafił w mistrzowski sposób wyeksponować wszystkie najistotniejsze elementy charakteryzujące I. Domeykę, jego znojne, bogate życie, poważne osiągnięcia w geologii, etnografii i reorganizacji nauki chilijskiej. Nie zapomniał też o głębokim patriotyzmie Domeyki przejawiającym się stałą troską o losy zniewolonej ojczyzny.

Ładny styl i jasność formułowania myśli sprawiają, że książkę czyta się z nieślabnącym zainteresowaniem. Imponująca ilość nagromadzonego materiału (636 stron!) nie nuży czytelnika i jest bodźcem do zapoznania się z atmosferą tamtych czasów, a ponadto zrozumienia bezinteresowności orędowników naszej myśli państwowotwórczej, jakże nieodzownej w czasach dzisiejszych.

Książka powinna koniecznie znaleźć się w bibliotekach szkolnych, gdyż w łatwo przyswajalnej formie uczy umiłowania ojczyzny, sumiennej pracy, wytrwałości w dążeniu do celu i oddala od nas kompleks niższości wobec innych narodów. Dziś, gdy rynek księgarski jest często zalewany najgorszą tandetą w postaci ogłupiających romansideł, kryminałów i innych niezdrowych sensacji, tym bardziej należy starać się, aby takie dzieła ukazywały się jak najczęściej. Pozwolą one wpływać stopniowo na racjonalną edukację społeczeństwa, a zwłaszcza młodzieży szkolnej.

Szczegółne wyrazy uznania należą się inicjatorowi tych pożytecznych biografii redaktorowi naczelnemu „Biblioteki Zesłańca” drowi Antoniemu Kuczyńskiemu. Dzięki jego usilnym staraniom ukazało się poprzednio dzieło prof. Gabriela Brzęka: *Benedykt Dybowski. Życie i dzieło* (1994), poświęcone badaczowi jeziora Bajkał i Kamczatki, a w przygotowaniu są następne tomy, m.in. o bracie Marszałka – Bronisławie Piłsudskim, który badał kultury ludów Dalekiego Wschodu, o badaczu Syberii i Kamczatki Karolu Bohdanowiczu i o Wacławie Sieroszewskim, zajmującym się kulturą Jakutów.

Roman Karczmarczyk
(Wrocław)

Pan Prezydent. Rzecz o Ignacym Mościckim. Red. Marek Piotrowski. Ciechanów 1996 Muzeum Okręgowe w Ciechanowie, 104 s., 89 ilustr.

W listopadzie 1992 r. otwarto w Muzeum Okręgowym w Ciechanowie wystawę pt. *Pan Prezydent – rzecz o Ignacym Mościckim*. Można było ją obejrzeć od 7.11.1992 r. do 3.11.1993 r. Opracowania jej scenariusza podjął się i go zrealizował Marek Piotrowski, redaktor recenzowanej książki. Sam pomysł zorganizowania wystawy nie wiązał się w sposób uchwytny z jakąś rocznicą z życia Mościckiego.